

ΣΥΝΟΔΕΥΕΤΑΙ ΑΠΟ CD
18 ποιητές διαβάζουν
ποιήματά τους

Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ
ΠΟΙΗΣΗ
ΤΟΥ
20ΟΥ ΑΙΩΝΑ

ΜΙΑ ΣΥΓΧΡΟΝΙΚΗ ΑΝΘΟΛΟΓΙΑ

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ – ΑΝΘΟΛΟΓΗΣΗ
Ευριπίδης Γαραντούδης

ΜΕΤΑΙΧΜΙΟ

Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ο Μ Ε Ν Α

ΣΥΝΟΠΤΙΚΑ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Εισαγωγή.....	xi-xxviii	Παραρτήματα	764-771
Ποιήματα	1-746	Ευρετήρια	772-807
Χρονολογικός κατάλογος ποιημάτων ..	749-763	Βιογραφικό σημείωμα του επιμελητή ...	808-809

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ CD

Νάσος Βαγενάς

Explanations of love (<i>Τα γόνατα της Ρωξάνης</i> , 1981)	[1:23]
Η τέλεια τάξη (<i>Περιπλάνηση ενός μη ταξιδιώτη</i> , 1986)	[1:02]
Σκοτεινή μπαλλάντα, γ' (<i>Σκοτεινές μπαλλάντες και άλλα ποιήματα</i> , 2001) ..	[1:24]

Χάρης Βλαβιανός

Το πρόσωπό μας (<i>Adieu</i> , 1996)	[1:30]
Φθινοπωρινό ρεφρέν (<i>Ο άγγελος της ιστορίας</i> , 1999)	[1:58]
Ποιος; (<i>Μετά το τέλος της ομορφιάς</i> , 2003) ..	[1:49]

Μιχάλης Γκανάς

Της αγάπης (<i>Ακάθιστος δείκνος</i> , 1978) ...	[0:53]
Χριστουγεννιάτικη ιστορία (<i>Γνάλινα Γάννενα</i> , 1989)	[3:36]

Γιάννης Δάλλας

Φωνές (<i>Κυκλοδιώκτα</i> , 1956)	[1:06]
Δαυίδ ο συνάδελφος (<i>Πόρτες εξόδου</i> , 1962) ..	[1:19]
Ανατομία 25. Σκαίες πύλες (<i>Ανατομία, 1971</i>)	[1:11]
Εύνοστοι φίλοι (<i>Γεννήτριες</i> , 2004)	[0:47]

Ζέφη Δαράκη

[Σε φτερωτό περιβολάκι θα σε ξαναβρώ] (<i>Κοιμήθηκα η αγάριστη</i> , 1992)	[0:43]
--	--------

*Το πρωινό σαν ανάρρωση (<i>Ωσάν λέξεις, 1998</i>)	[0:38]
Διονυσίου Σολωμού (<i>Το σώμα δίχως αντικλείδι</i> , 2000)	[1:14]

Δημήτρης Δασκαλόπουλος

[Ήχος πλανόδιος μ' αζήτητες πραμάτειες] (<i>Αλφαβητάρι</i> , 1976)	[0:29]
Γράμματα στον Ερμόλαο (Δυσκολίες γραμματικού) ΠΙ (<i>Γράμματα στον Ερμόλαο</i> , 1981)	[1:50]
Τα χρόνια που θά 'ρθουν (<i>Κλειδούχος μοίρα</i> , 1993)	[1:48]

Μάνος Ελευθερίου

Είσαι η Πρέβεζα και το Κιλκίς (<i>Τα ξόρκια</i> , 1973)	[1:15]
*Η πόρτα της Πηνελόπης (<i>Η πόρτα της Πηνελόπης</i> , 2003)	[1:17]

Δημήτρης Καλοκύρης

Το ταξίδι (<i>Το πουλί και άλλα άγρια θηρία, 1972</i>)	[1:26]
Το πέραςμα (<i>Το πέραςμα ή Η παραβολή του φεγγαριού</i> , 1973)	[0:33]
Το μετέωρο σώμα 18 (<i>Το μετέωρο σώμα, 1980</i>)	[1:25]
Η προκυμαία (<i>Η προκυμαία</i> , 1984)	[0:52]

Γιάννης Κοντός

- Εσωτερικό δωματίου (*Το χρονόμετρο*, 1972) [0:51]
Η νύχτα είναι άσπρη (*Τα απρόοπτα*, 1975) [1:17]
Πειραματόζωο (*Στη διάλεκτο της ερήμου*, 1980) [0:50]
Προσέχτε τη νοσταλγία, θα σας σκοτώσει (*Στο γύρισμα της μέρας*, 1992) [1:37]

Μαρία Κυριζάκη

- Σχιστή οδός (*Σχιστή οδός*, 1992) [2:19]
Το τραγούδι της Σόλβειγ (*Μαύρη θάλασσα*, 2000) [2:20]

Θανάσης Κ. Κωσταβάρας

- Δώδεκα ερωτικά IX (*Δώδεκα ερωτικά*, 1971) [0:44]
Η αγάπη δεν είναι ζάλη (*Τα ερωτικά*, 1986) [1:02]
Η γοητεία του απλού ποιήματος ή Ταπεινή προσευχή την ώρα που βραδιάζει (*Στο βάθος του χρώματος*, 1993) [0:58]

Βύρων Λεοντάρης

- Εκ περάτων X (*Εκ περάτων*, 1986) [4:43]

Τζέννη Μαστοράκη

- [Ο Δούρειος Ίππος] (*Διόδια*, 1972) [0:18]
[Τούτες οι Κυριακές] (*Διόδια*, 1972) [0:30]
Περίληψη (*Το σόι*, 1978) [0:29]
Η χαρά της μητρότητας (*Το σόι*, 1978) ... [0:31]
Οι βομηχτές (*Ιστορίες για τα βαθιά*, 1983) [0:55]
[Αγαπημένος ο ύπνος] (*Μ' ένα στεφάνι φως*, 1989) [0:34]

Στρατής Πασχάλης

- Πρωινή αύρα (*Ανθη του νερού*, 1994) ... [0:47]
[Σώματα εξοστρακισμένα κι άφυλες ηδονές] (*Μιχαήλ*, 1996) [1:40]
Καριέρα (*Κοιτάζοντας δάση*, 2002) [1:17]

Τίτος Πατρίκιος

- Συνήθειες των κρατουμένων (*Μαθητεία*, 1963) [0:28]
Οφειλή (*Μαθητεία*, 1963) [1:07]
Υπόγειο τρένο (*Θάλασσα επαγγελίας*, 1977) [0:40]
Αλληγορία (*Προαιρετική στάση*, 1975) ... [1:08]

Λευτέρης Πούλιος

- Το ρολόι (*Ποίηση*, 1, 1969) [0:33]
Δρόμοι (*Ποίηση*, 2, 1972) [1:17]
Ιχνηλασία (*Ποίηση*, 2, 1972) [0:43]
Έρχομαι να διασχίσω τη σιωπή (*Το αλληγορικό σχολείο*, 1978) [0:44]

Μανόλης Πρατικάκης

- Πήλινο σταμνί (*Η μαγεία της μη διεκδίκησης*, 1990) [1:18]
Τα δυσεύρετα χρώματα του τέλους,
Π. Φλάουερ (*Τα δυσεύρετα χρώματα του τέλους*, 1993) [1:14]
Η νέα Βαβέλ, I (απόσπασμα) (*Ο μεγάλος ξενώνας*, 2006) [1:38]

Θανάσης Χατζόπουλος

- Τα Θεοφάνεια του έρωτα (*Ιδίους σώμασι*, 1986) [0:52]
Κάματος την αγάπη παλαιών (*Στον ήλιο μοίρα*, 1996) [1:26]
Στο Λησμονητήριο (*Ψηφία για ψηφίδες*, 2006) [1:37]

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Είναι πια αργά για να μεταλάβω και να ζήσω μέσα στο θαύμα, αλλά πιστεύω, πιστεύω αληθινά, ότι μπορώ ακόμη να το κατανοήσω.

ΗΛΙΑΣ ΛΑΓΙΟΣ

A. Οι γενικοί στόχοι της ανθολογίας

Η αρχή έγινε στα μέσα της δεκαετίας του 1960, όταν εκδόθηκε η κατ' αρχάς επτάτομη και εντέλει οκτάτομη *Ποιητική ανθολογία* του Λίνου Πολίτη¹ στη συνέχεια, στην εποχή της Μεταπολίτευσης και μέχρι σήμερα, η εμφάνιση της εξάτομης σειράς *Η ελληνική ποίηση* των εκδόσεων Σοκόλη,² μιας φιλολογικά επιμελημένης ανθολογίας που κάλυψε μεγάλο μέρος της νεοελληνικής ποίησης, αλλά και η κυκλοφορία μερικών ακόμα ογκωδών ανθολογιών βελτίωσαν σημαντικά την ποιοτική εικόνα και το κύρος των ποιητικών ανθολογιών. Τα βασικά στοιχεία υπεροχής αυτών των νεότερων έργων σε σύγκριση με τις γνωστές μεταπολεμικές ανθολογικές παρουσιάσεις της ελληνικής ποίησης (του Ηρακλή Ν. Αποστολίδη,³ του Ρένου Ηρακλή Αποστολίδη⁴ και του Μιχάλη Περάνθη⁵) είναι ότι αφενός η ανθολόγηση κειμένων επεκτάθηκε σε ολόκληρο σχεδόν το φάσμα της νεοελληνικής ποίησης, αφετέρου τα κείμενα πλαισιώθηκαν απ' όλα εκείνα τα πληροφορογραφικά και ερμηνευτικά στοιχεία που καθιστούν τις ανθολογίες φιλολογικά έγκυρες. Επιπρόσθετα, τόσο στην ανθολογία του Πολίτη όσο και στη σειρά των εκδόσεων Σοκόλη οι σύντομες (στον Πολίτη)

-
1. Βλ. τα βασικά στοιχεία της *Ποιητικής ανθολογίας* του Πολίτη στο Παράρτημα Β, «Επιλογή από τις ποιητικές ανθολογίες».
 2. Βλ. τα βασικά στοιχεία της σειράς των εκδόσεων Σοκόλη στο Παράρτημα Β, «Επιλογή από τις ποιητικές ανθολογίες».
 3. Βλ. Παράρτημα Β, «Επιλογή από τις ποιητικές ανθολογίες».
 4. Βλ. Παράρτημα Β, «Επιλογή από τις ποιητικές ανθολογίες».
 5. Βλ. Παράρτημα Β, «Επιλογή από τις ποιητικές ανθολογίες».

και εκτενείς (στη σειρά των εκδόσεων Σοκόλη) εισαγωγές λειτουργούν ως ιστορικές επισκοπήσεις και αποτιμήσεις της ανθολογημένης περιόδου, πλαισιωμένες από ποιητικά κείμενα. Έτσι, η συνανάγνωση ακόμα και των σύντομων (3-4 σελίδων) εισαγωγών στους τόμους της ανθολογίας του Πολίτη προσφέρει ένα συνοπτικό διάγραμμα της εξέλιξης της νεοελληνικής ποίησης, το οποίο στις βασικές γραμμές του ευθυγραμμίζεται με τον «κανόνα» των περισσότερων διαθέσιμων σήμερα ιστοριών της νεοελληνικής λογοτεχνίας. Επιπλέον, οι ανθολόγοι και επιμελητές των παραπάνω έργων, έγκριτοι μελετητές και ως επί το πλείστον ακαδημαϊκοί φιλόλογοι-νεοελληνιστές, διέθεταν την επιστημονική συγκρότηση που έλειπε από τους επιμελητές των παλαιότερων, μεγάλων σε έκταση και χρονικό εύρος, ανθολογιών. Για τους παραπάνω λόγους, αυτές οι νεότερες ανθολογίες, που μπορούν να χαρακτηριστούν ιστορικογραμματολογικές, παραμένουν σε γενικές γραμμές πολύ χρήσιμες, καθώς ενδείκνυνται τόσο για τις ανάγκες της διδασκαλίας της νεοελληνικής ποίησης στην πανεπιστημιακή εκπαίδευση, όσο και για τις αναζητήσεις του μη ειδικού, αλλά ενημερωμένου και ευαισθητοποιημένου αναγνώστη.⁶

Τέλος, επίσης στην εποχή της Μεταπολίτευσης και μέχρι τις μέρες μας, εμφανίστηκαν αρκετές ανθολογίες αφιερωμένες αποκλειστικά στο έργο των νεότερων ποιητικών γενεών (της γενιάς του 1970, της γενιάς του 1980 και της γενιάς του 1990). Ανεξάρτητα από το γεγονός ότι όλες σχεδόν αυτές οι ανθολογίες εκπονήθηκαν από ποιητές και κριτικούς λογοτεχνίας και όχι από φιλόλογους, προσφέρουν μίαν ευρεία, αντιπροσωπευτική και διανθισμένη με πλούσιο πληροφοριακό υλικό εικόνα του έργου των ποιητών που παρουσιάστηκαν στις τέσσερις τελευταίες δεκαετίες.⁷

Με δεδομένη, λοιπόν, την ύπαρξη των παραπάνω έργων, η ανθολογία αυτή δεν έχει τις στοχεύσεις, το συμπληρωματικό ως προς τα

6. Κρινόμενες γενικότερα οι ανθολογίες της νεοελληνικής λογοτεχνίας έχουν πλέον περάσει στο στάδιο της ωριμότητάς τους, σε συνάρτηση με την προοδευτική ωρίμανση του κλάδου της νεοελληνικής φιλολογίας. Εκδήλωση, π.χ., αυτής της ωριμότητας είναι η πρόσφατη ανθολογία του Κ. Γ. Κασίνη *Νεοελληνική λογοτεχνία από τις αρχές έως την Επανάσταση. Συγχρονική ανθολογία κειμένων. Ποίηση – Πεζογραφία – Θέατρο – Διάλογος – Επιστολή*, Αθήνα, Πορεία 2006, όπου γίνεται συγχρονική παρουσίαση κειμένων όλων των ειδών της νεοελληνικής λογοτεχνίας έως την Επανάσταση.

7. Βλ. στο Παράρτημα Β, «Επιλογή από τις ποιητικές ανθολογίες», σχολιασμένη καταγραφή αυτών των ανθολογιών.

ποιήματα περιεχόμενο και κυρίως τη διάρθρωση των ιστοριογραμματολογικών ανθολογιών. Με άλλα λόγια, δεν περιλαμβάνει εκτενή εισαγωγή, όπου να επισκοπείται και να αποτιμάται η ποιητική ύλη της, οι ανθολογημένοι συγγραφείς δεν χωρίζονται σε ποιητικές γενιές ή σύμφωνα με κάποιο άλλο γραμματολογικό μόρφωμα, τα κείμενα δεν συνοδεύονται από βιοεργογραφικά σημειώματα και επιλογή βιβλιογραφίας των ποιητών, δεν υπάρχει πλούσια και ελεγμένη ως προς την πραγματολογική χρηστικότητα της εικονογράφηση (όπως στη σειρά των εκδόσεων Σοκόλη). Τους παραπάνω όρους τηρούν και τους συναφείς με αυτούς τους όρους στόχους ικανοποιούν άρτια (και θα εξακολουθήσουν να ικανοποιούν) οι προαναφερθείσες ανθολογίες. Αποδεδειγμένο, λοιπόν, από τους περιορισμούς των ιστοριογραμματολογικών ανθολογιών, το βιβλίο αυτό περιλαμβάνει, όπως δηλώνει ο τίτλος του, ποιητικά κείμενα που δημοσιεύτηκαν στη διάρκεια του 20ού αιώνα, με στόχο να προσφέρει ένα γενικό πανόραμα της ελληνικής ποίησης αυτής της εποχής σε μια επίτομη και χρηστική έκδοση. Γράφοντας «χρηστική» εννοώ ότι πρόκειται για μια ανθολογία κυρίως ποιημάτων, η πλαisiώση των οποίων με πάσης φύσεως πληροφοριακό υλικό περιορίστηκε στο ελάχιστο δυνατό.

Πέρα, όμως, από το γεγονός ότι η ανθολογία αυτή είναι επίτομη και χρηστική, διαφέρει από τα ιστοριογραμματολογικά ανθολογικά έργα επειδή διέπεται από διαφορετική αντίληψη για τη διάρθρωση της ύλης της και συνεπώς για τον τρόπο παρουσίασης ποιητών και ποιημάτων. Προκειμένου να γίνει αντιληπτή (και πριν περιγραφεί) η εναλλακτική πρόταση της ανθολογίας, είναι απαραίτητη η συνοπτική παρουσίαση της βασικής αρχής σύμφωνα με την οποία διαρθρώθηκε το υλικό τόσο των πολύτομων ανθολογιών (ιδίως εκείνης των εκδόσεων Σοκόλη) όσο και των ανθολογιών των μεταπολιτευτικών ποιητικών γενεών. Το βασικό, λοιπόν, κριτήριο κατάταξης ποιητών και ποιημάτων σε όλες αυτές τις ανθολογίες είναι η «ποιητική γενιά» ως γραμματολογικό μόρφωμα.⁸

Η ποιητική γενιά θεωρείται σήμερα όχι μόνο όρος της γραμματολογικής ταξινόμησης, αλλά και ειδοποιό σήμα της εξέλιξης της ελλη-

8. Αναδρομή στην προέλευση και τις χρήσεις του όρου «ποιητική γενιά», ιδίως στα μεταπολεμικά χρόνια και τη μεταπολιτευτική περίοδο, βλ. στο κεφάλαιο «Η έννοια της ποιητικής γενιάς και η μεταπολεμική τύχη της», στο επίμετρο «Η νεότερη ελληνική ποίηση (1980-1997)» στην ανθολογία μου *Ανθολογία νεότερης ελληνικής ποίησης 1980-1997. Οι στιγμές του νόστου*, Αθήνα, Νεφέλη 1998, σ. 194-202.

νικής ποίησης από τη δεκαετία του 1880 μέχρι σήμερα, παρά τη διαπίστωση, που λίγο πολύ όλοι αποδέχονται, ότι τα ουσιωδέστερα στοιχεία αυτής της εξέλιξης πολύ δύσκολα μπορούν να υπαχθούν σε ταξινομικά σχήματα.⁹ Για παράδειγμα, οι ιδιαιτερότητες της καβαφικής ποίησης δεν επέτρεψαν την ένταξη του Καβάφη, συνομήλικου με τους ποιητές της γενιάς του 1880, σε καμιά ποιητική γενιά. Η γενικώς ισχύουσα ερμηνεία του όρου «λογοτεχνική γενιά» από τον Mario Vitti είχε ως σημείο αναφοράς τη γενιά του 1930: «Μια ομάδα λογοτεχνών που παρουσιάζονται νέοι, με πρωτοποριακές φιλοδοξίες, με διάθεση να έρθουν σε ρήξη με το παρελθόν ή τουλάχιστον να διαφοροποιηθούν από αυτό και από την κατεστημένη τάξη που αποβλέπουν σε θέματα και μορφές νέες και ομοιογενείς, στηριγμένες σε εμπειρίες κοινές, βιωμένες με κάποια συγγένεια».¹⁰

Είναι γεγονός ότι οι παλαιές και δόκιμες, λόγω της μακρόχρονης χρήσης και καθιέρωσής τους, εκδοχές του όρου «γενιά του 1880», «γενιά του 1920» και «γενιά του 1930» αποτέλεσαν τη βάση πάνω στην οποία αναπτύχθηκε στα μεταπολιτευτικά χρόνια η τάση για συστηματική γενεαλογική ταξινόμηση της προπολεμικής μοντέρνας / νεωτερικής και ιδίως της μεταπολεμικής ποίησης. Ο κύριος γενεαλόγος της ποιητικής παραγωγής από την εποχή του Μεσοπολέμου μέχρι τη δεκαετία του 1960 ήταν ο κριτικός λογοτεχνίας Αλέξανδρος Αργυρίου. Ο Αργυρίου πρωτοπαρουσίασε τα κριτήρια για τη γενεαλογική κα-

9. Βλ., π.χ., τη σχετική γνώμη του Roderick Beaton στο *Εισαγωγή στη νεότερη ελληνική λογοτεχνία. Ποίηση και πεζογραφία, 1821-1992*, μετάφραση Ευαγγελία Ζούργου και Μαριάννα Σπανάκη, Αθήνα, Εκδόσεις Νεφέλη 1996, σ. 30-31: «Ο χωρισμός [της λογοτεχνικής ιστορίας] σε περιόδους είναι αναπόφευκτα μια προκρούστεια μέθοδος, που θέτει, άλλοτε λιγότερο και άλλοτε περισσότερο, αυθαίρετα όρια στο υπό εξέταση υλικό. Συμβατικά, τα όρια αυτά στη νεοελληνική λογοτεχνία σηματοδεύονται από “γενιές”, που συνδέονται με μια συγκεκριμένη δεκαετία και στις οποίες αποδίδονται ανανεωτική δύναμη και ασυνήθης συνοχή. [...] Αυτή είναι φυσικά μια απλουστευτική παρουσίαση του συμβατικού τρόπου με τον οποίο συνήθως συνοψίζεται η νεοελληνική λογοτεχνία. [...] Ωστόσο, ο χωρισμός αυτός εξακολουθεί να είναι ο εγκυρότερος στην ιστορικής διάστασης σύλληψη της ελληνικής λογοτεχνίας και είναι πολύ δύσκολο στην πράξη να τον απορρίψει κανείς εξ ολοκλήρου».

10. Mario Vitti, «Τι εννοούμε με “Γενιά του Τριάντα”», στο βιβλίο του *Η Γενιά του Τριάντα. Ιδεολογία και μορφή*, Αθήνα, Ερμής 1977, 1979², σ. 46-50: 48, και αναδημοσίευση στην επανυξιμένη νέα έκδοση *Η «Γενιά του Τριάντα»*. *Ιδεολογία και μορφή*, Αθήνα, Ερμής 1995. Οι λόγοι για τους οποίους στη νέα έκδοση ο τίτλος τίθεται σε εισαγωγικά σχολιάζονται στο προλογικό κείμενο του συγγραφέα «“Γενιά του Τριάντα”. Οδηγίες για τη χρήση. (Από τη σκοπιά του 1994)», *ό.π.*, σ. 9-18: 9-11.

τάταξη της ποίησης αυτής της περιόδου στη μελέτη του «Σχέδιο για μια συγκριτική της μοντέρνας ελληνικής ποίησης» (1979),¹¹ και στη συνέχεια, σύμφωνα με αυτά τα κριτήρια, ανθολόγησε, σε δύο τόμους, τους *Νεωτερικούς ποιητές του Μεσοπολέμου* (1979) και τους ποιητές της *Πρώτης μεταπολεμικής ποιητικής γενιάς* (1982) (στη σειρά των εκδόσεων Σοκόλη).¹² Στο μελέτημά του και στις εισαγωγές των δύο ανθολογιών ο Αργυρίου κατένευε τη «νεωτερική» (όπως εντέλει προτίμησε να ονομάσει τη μοντέρνα) ποίηση σε τρεις γραμματολογικές ομάδες-γενιές: νεωτερικοί ποιητές του Μεσοπολέμου (η ονομασία αυτή προτιμήθηκε αντί του καθιερωμένου το 1979 και μέχρι σήμερα δόκιμου όρου «γενιά του '30»), της πρώτης μεταπολεμικής γενιάς και της δεύτερης μεταπολεμικής γενιάς. Επίσης προσδιόρισε τους κύκλους των ετών γέννησης των ποιητών/ποιητριών των τριών παραπάνω γενεών (αντιστοίχως 1895-1915, 1916-1928 και 1929-1940).¹³

Τα κύρια κριτήρια της γενεαλογικής κατάταξης του Αργυρίου είναι αφενός εξωτερικά, ανάγονται δηλαδή σε βιογραφικά και εργογραφικά δεδομένα του ποιητή/ποιήτριας (χρόνος γέννησης και χρόνος πρώτης δημοσίευσης ποιήματος σε ελεύθερο στίχο), αφετέρου εσωτερικά, απορρέουν δηλαδή από το λογοτεχνικό έργο (ο ελεύθερος στίχος ως βασικό στοιχείο διαφοροποίησης της μοντέρνας/νεωτερικής από την παραδοσιακή ποίηση, ομόλογα θέματα και ομοιογενή εκφραστικά μέσα). Για τον Αργυρίου η μετάβαση από την προηγούμενη γενιά στην επόμενη δεν σημαίνει απλώς αλλαγή στις χρονολογίες, αλλά τροποποίηση του αισθητικού και ιδεολογικού κλίματος.¹⁴

11. Βλ. Αλέξανδρος Αργυρίου, «Σχέδιο για μια συγκριτική της μοντέρνας ελληνικής ποίησης», *Διαβάξω*, τχ. 22, Ιούλιος 1979, σ. 28-52.

12. Βλ. τα βασικά στοιχεία των ανθολογιών του Αργυρίου στο Παράρτημα Β, «Επιλογή από τις ποιητικές ανθολογίες».

13. Εναλλακτικές σε σχέση με του Αργυρίου προτάσεις για τα χρονολογικά όρια της γενεαλόγησης των ίδιων ποιητικών γενεών, βλ. στη μελέτη του Γ. Π. Σαββίδη «Το “στίγμα” της πρώτης μεταπολεμικής ποιητικής γενιάς», *Πρακτικά Πρώτου Συμποσίου Νεοελληνικής Ποίησης, Α' τόμος*, επιμέλεια Σωκρ. Λ. Σκαρτσής, Αθήνα, Γνώση 1982, σ. 27-34, και στο βιβλίο της Δώρας Μέντη *Μεταπολεμική πολιτική ποίηση. Ιδεολογία και ποιητική*, Αθήνα, Κέδρος 1995, σ. 13-37.

14. Τις ίδιες απόψεις για τη «γενιά» ο Αργυρίου υποστήριξε και σε αρκετά νεότερα, μετά το 1982, κείμενά του· βλ., π.χ., «Ο μοντερνισμός στην ελληνική λογοτεχνία: Οι αφετηρίες, οι αρχές και η διάρκειά του», *Μοντερνισμός: Η ώρα της αποτίμησης; Σειρά διαλέξεων*, Αθήνα, Εταιρεία Σπουδών Νεοελληνικού Πολιτισμού και Γενικής Παιδείας (Ιδρυτής: Σχολή Μωραΐτη) 1996, σ. 243-278: 260-261, και *Ιστορία της ελληνικής λογοτεχνίας και η πρόσληψή της στα χρόνια του Μεσοπολέμου (1918-1940)*, Τό-

Τους χρονολογικούς όρους της γενεαλογικής ταξινόμησης που πρότεινε ο Αργυρίου υιοθέτησαν όλοι σχεδόν οι μεταγενέστεροί του ανθολόγοι. Έτσι, τόσο ο Ανέστης Ευαγγέλου όσο και ο Κώστας Γ. Παπαγεωργίου, ανθολόγοι της δεύτερης μεταπολεμικής ποιητικής γενιάς (αντιστοίχως 1994 και 2002),¹⁵ δέχτηκαν ότι η γενιά αυτή αποτελείται από τους ποιητές / ποιήτριες που γεννήθηκαν στο διάστημα της δωδεκαετίας 1929-1940 και δημοσίευσαν ποιήματα ή εξέδωσαν ποιητική συλλογή στη διάρκεια των δεκαετιών του 1950 και του 1960. Λίγο νωρίτερα, το 1979, ο κριτικός Αλέξης Ζήρας, στην εισαγωγή της ανθολογίας του *Νεώτερη ελληνική ποίηση. 1965-1980*,¹⁶ υιοθέτησε τη χρονιά με την οποία ο Αργυρίου τεμάτισε τη γενεαλογική ταξινόμηση των μεταπολεμικών ποιητών, το 1940, ως το εναρκτήριο έτος της περιόδου κατά την οποία γεννήθηκαν οι ποιητές / ποιήτριες της «γενιάς του 1970». Συγκεκριμένα, ο Ζήρας αναφέρεται λανθάνοντως σε «γενιά» και δεν φαίνεται να αποσκοπεί στη γενεαλογική οριοθέτησή της, αφού δεν χρησιμοποιεί τον όρο, ωστόσο η προσεκτική ανάγνωση της εισαγωγής του δεν αφήνει αμφιβολία ότι εφαρμόζει τη γενεαλογική μέθοδο που εισηγήθηκε ο Αργυρίου: Από τη μια χαράζονται ο κύκλος των ετών γέννησης των νέων ποιητών / ποιητριών (1940-1955) και ο κύκλος των χρόνων έκδοσης του πρώτου βιβλίου τους (1967-1974), από την άλλη αναζητούνται ο κοινός κοινωνικοπολιτικός προσανατολισμός και οι ομόλογες θεματικές και εκφραστικές τάσεις τους.¹⁷ Αυτοί οι χρονολογικοί προσδιορισμοί της γενιάς του 1970 έγιναν επίσης δεκτοί από τον οψιμότερο και συστηματικότερο ανθολόγο της, τον Δημήτρη Αλεξίου (2001).¹⁸

Τον ρόλο του γενεαλόγου των νέων ποιητών / ποιητριών της δεκαετίας του 1980 ανέλαβε ο κριτικός και ποιητής Ηλίας Κεφάλας. Στο δοκίμιό του *Η γενιά του ιδιωτικού οράματος. (Νέες εμφανίσεις στην ποίηση)* (1987), και κυρίως στην ανθολογία του *Ανθολογία σύγχρο-*

μος Α', Αθήνα, Εκδόσεις Καστανιώτη 2001, σ. ι-ιβ. Βλ. επίσης το λήμμα του Αργυρίου «Γενιά (λογοτεχνική)», στο *Λεξικό νεοελληνικής λογοτεχνίας. Πρόσωπα – Έργα – Ρεύματα – Όροι*, Αθήνα, Εκδόσεις Πατάκη 2007, σ. 364.

15. Βλ. τα βασικά στοιχεία των ανθολογιών του Ευαγγέλου και του Παπαγεωργίου στο Παράρτημα Β, «Επιλογή από τις ποιητικές ανθολογίες».

16. Βλ. Παράρτημα Β, «Επιλογή από τις ποιητικές ανθολογίες».

17. Βλ. *Νεώτερη ελληνική ποίηση 1965-1980*, εισαγωγή [και ανθολόγηση] Αλέξης Ζήρας, Αθήνα, Γραφή 1979, σ. 11-38.

18. Βλ. Παράρτημα Β, «Επιλογή από τις ποιητικές ανθολογίες».

νης ελληνικής ποίησης. *Η δεκαετία του 1980. (Ιδιωτικό όραμα)*,¹⁹ αφενός πρότεινε τον περιεχομενολογικό όρο «γενιά του ιδιωτικού οράματος», αφετέρου οριοθέτησε τη «γενιά του 1980». Κατά τον Κεφάλαια, ο ληξιαρχικός κύκλος της «γενιάς του 1980» περιλαμβάνει τους ποιητές/ποιήτριες που γεννήθηκαν από το 1956 έως το 1967, αποτελούν δηλαδή την ηλικιακή συνέχεια της προηγούμενης γενιάς του 1970, ενώ τα πρώτα ποιητικά βιβλία των περισσότερων εκδόθηκαν στα έτη 1983-1986. Κατά τη γνώμη μου, οι γενιές του 1970 και του 1980 στην προσπάθειά τους να υποσκελίσουν τις παλαιότερες ή και η μία την άλλη χρησιμοποίησαν τις παραπάνω ανθολογίες, ανεξάρτητα από τις προθέσεις των επιμελητών τους (συνολικά εκδόθηκαν έξι ανθολογίες της γενιάς του 1970 και πέντε της γενιάς του 1980),²⁰ ως είδος σωματειακών λευκωμάτων, και επίσης χρησιμοποίησαν τον ανθολόγο ως κριτικό άλλοθι σε μια απροσχημάτιστη κίνηση στη σκακιέρα της δημοσιότητας και της καθιέρωσης. Τέλος, με δεδομένη τη μακρόχρονη χρήση και ιδίως τη μεταπολιτευτική κατάχρηση του όρου «ποιητική γενιά», επόμενο ήταν στην πρόσφατη *Ανθολογία ποίησης της γενιάς του '90. Η γεωμετρία μιας αθέατης γενιάς* (2002)²¹ να προταθεί ο όρος «γενιά του 1990».

Με αυτό τον διαμορφωμένο πλέον πληθωρισμό ποιητικών γενεών, πρέπει να αναρωτηθούμε αν όλες οι νεότερες από τη γενιά του 1930 ελληνικές ποιητικές γενιές, όσες προσδιόρισαν οι γραμματολόγοι-ανθολόγοι και στεγάστηκαν στις συναφείς ανθολογίες, ανταποκρίνονται στον ορισμό της «λογοτεχνικής γενιάς» από τον Vitti. Με άλλα λόγια, τίθεται το ερώτημα αν σε όλες αυτές τις νεότερες γενιές η έννοια της βιολογικής γενιάς, στην οποία οι ποιητές/ποιήτριες ηλικιακά ανήκουν, συνδέεται με την έννοια της ποιητικής γενιάς, δηλαδή μιας ομάδας νέων ποιητών/ποιητριών που αποβλέπουν και επιφέρουν την ενδυνάμωση και εξέλιξη της παλαιότερης τους ποίησης.

Η παραπάνω, έστω και σχηματική, αναδρομή στη γενεαλογική κατάσταση της ελληνικής ποίησης από τη δεκαετία του 1880 μέχρι σήμερα ήταν απαραίτητη ώστε να αντιστοιχίσουμε την ύλη της παρούσας ανθολογίας με εκείνη των ιστορικογραμματολογικών-γενεαλογικών ανθολογιών. Στην παρούσα ανθολογία, λοιπόν, περιλαμβάνονται κατ'

19. Βλ. Παράρτημα Β, «Επιλογή από τις ποιητικές ανθολογίες».

20. Καταγραφή τους βλ. στο Παράρτημα Β, «Επιλογή από τις ποιητικές ανθολογίες».

21. Βλ. Παράρτημα Β, «Επιλογή από τις ποιητικές ανθολογίες».

αρχάς οι δύο (ή και τρεις) τελευταίες ποιητικές γενιές της παραδοσιακής ποίησης, και στη συνέχεια όλες οι γενιές η αρχή των οποίων οριοθετείται από την έλευση του μοντερνισμού στην ελληνική λογοτεχνία (δεκαετία του 1930). Ακριβέστερα, από τον χώρο της παραδοσιακής ποίησης περιλαμβάνονται η γενιά του 1880, η γενιά του 1910²² και η γενιά του 1920, ενώ από τη νεότερη, σχηματικά αποκαλούμενη μοντέρνα/νεωτερική, ποίηση²³ η γενιά του 1930 (ή νεωτερικοί ποιητές του Μεσοπολέμου), η πρώτη μεταπολεμική γενιά, η δεύτερη μεταπολεμική γενιά, η γενιά του 1970, η γενιά του 1980 και η γενιά του 1990.²⁴

Η διαπίστωση ότι η ανθολογία αυτή οργανώθηκε ανεξάρτητα από τη γενεαλογική ταξινόμηση της ποίησης του 20ού αιώνα δεν ακυρώνει το εύλογο ερώτημα γιατί υιοθετήθηκε αυτός ο εκ πρώτης όψεως αυθαίρετος χρονικός προσδιορισμός της ύλης της (ποίηση του 20ού αιώνα) και όχι εκείνος της ποίησης του 19ου και του 20ού αιώνα, δηλαδή της χρονικής περιόδου που θα περιελάμβανε όλο το εύρος της νεότερης ελληνικής ποίησης (με ιστορική αρχή της την Επανάσταση του 1821). Κατ' αρχάς επειδή υπήρχε ένας αυτονόητος περιορισμός: Η ανθολογημένη ποιητική ύλη του 19ου και του 20ού αιώνα πολύ δύσκολα μπορούσε να περιληφθεί σε μια επίτομη έκδοση. Εξάλλου, ο Παλαμάς και οι ποιητές της γενιάς του, όπως και ο σύγχρονός τους Καβάφης, δημιούργησαν το αξιολογότερο και αντιπροσωπευτικότερο έργο τους μετά το 1900, στη διάρκεια των πρώτων δεκαετιών του 20ού αιώνα. Κυρίως, όμως, ο χρονικός ορίζοντας του 20ού αιώνα επιλέχθηκε επειδή ο αιώνας αυτός είναι, κατά γενική παραδοχή, όχι μόνο η δημιουργικότερη, ποσοτικά και ποιοτικά, περίοδος στο σύνολο της μακρόχρονης, σχεδόν χιλιετούς, πορείας της νεοελληνικής ποίη-

22. Ο όρος αυτός, που ουσιαστικά αναφέρεται στους τρεις μείζονες μεταπαλαμικούς ποιητές, τον Σικελιανό, τον Βάρναλη και τον Καζαντζάκη, δεν είναι γενικά αποδεκτός.

23. Κάνω λόγο για «σχηματικά αποκαλούμενη μοντέρνα/νεωτερική ποίηση» επειδή ο προσδιορισμός αυτός ισχύει αναμφίβολα για τη γενιά του 1930, αλλά είναι ζητούμενο αν ισχύει για τις μεταγενέστερες της μέχρι σήμερα ελληνικές ποιητικές γενιές, τόσο κατά το ποσόν των ποιητών όσο και κατά το ποιόν των ποιημάτων τους.

24. Για τις ελληνικές λογοτεχνικές «γενιές» βλ. στο *Λεξικό νεοελληνικής λογοτεχνίας. Πρόσωπα – Έργα – Ρεύματα – Όροι*, ό.π., τα σχετικά λήμματα: «γενιά του 1880» (Γαργαντούδης), σ. 365-367· «γενιά του 1920» (Αργυρίου), σ. 367-368· «γενιά του 1930» (Αργυρίου), σ. 368-370· «γενιά του 1970» (Ζήρας), σ. 370, και «γενιά του 1980» (Γαργαντούδης), σ. 370-371. Για τους όρους «πρώτη μεταπολεμική γενιά» και «δεύτερη μεταπολεμική γενιά» βλ. το λήμμα «μεταπολεμική λογοτεχνία» (Δώρα Μέντη), σ. 1407-1408.

σης, αλλά, επίσης, η δυναμική συνέχεια και η ποιοτική υπέρβαση της ποίησης του 19ου αιώνα. Υπενθυμίζω τις σχεδόν αυτονόητες και αξιολογικά πρωταρχικές παραμέτρους αυτής της διαπίστωσης: Στην ποίηση του 20ού αιώνα εντάσσονται τόσο το έργο του Καβάφη, του παγκοσμίως και ευρύτατα γνωστού Έλληνα ποιητή, όσο και το έργο του Σεφέρη και του Ελύτη, των δύο ποιητών μας που τιμήθηκαν με τη γνωστότερη διεθνώς λογοτεχνική διάκριση, το βραβείο Νόμπελ Λογοτεχνίας. Στον 20ό αιώνα ανήκει, επίσης, το έργο άλλων κατά γενική παραδοχή σημαντικών ποιητών, όπως ο Ρίτσος, ο Εμπειρίκος, ο Εγγονόπουλος, ο Αναγνωστάκης και ο Σαχτούρης.

Ανέφερα τον Καβάφη και ποιητές κυρίως της γενιάς του 1930 επειδή η υπερίσχυση του αισθητικού παραδείγματος της καβαφικής και της μοντέρνας/νεωτερικής ποίησης (στις διάφορες και ποικίλες εκδοχές της) επέβαλαν τον Καβάφη και τους ποιητές αυτής της γενιάς στις προτιμήσεις του αναγνωστικού κοινού ως αδιαμφισβήτητες κορυφές της ελληνικής ποίησης. Αυτή ακριβώς η καθιέρωση κάνει σκόπιμη την ανθολογική συστέγαση των «κορυφών», του Καβάφη και των ποιητών της γενιάς του 1930, τόσο με τους παλαιότερους όσο και με τους νεότερους ποιητές/ποιήτριες. Κατ' αρχάς, όσον αφορά στους παλαιότερους, η ανθολογική συνύπαρξη των μειζόνων και ελασσόνων παλαιότερων ποιητών με τις «κορυφές», που κατέστησαν τους παλαιότερους «παραδοσιακούς», προβάλλει την ανάγκη να μην λησμονήσουμε εκείνο το κομμάτι του μακρινού ποιητικού παρελθόντος, που μπορεί να παραμείνει ζωντανό, αν διαθέτουμε καλούς διαύλους επικοινωνίας μαζί του. Όσον αφορά, από την άλλη πλευρά, στους νεότερους, η δική τους συνύπαρξη με τις «κορυφές» δίνει τη δυνατότητα στον αναγνώστη να εκτιμήσει ή και να επιβεβαιώσει, όπως πιστεύω, τόσο τη δυναμική εξέλιξη όσο και το ανθεκτικό και ποιοτικά υψηλό παρόν της ελληνικής ποίησης. Οι ποιητές/ποιήτριες των τελευταίων δεκαετιών, οι περισσότεροι εν ζωή και εν δράσει, όντας η απώτερη συνέχεια μιας παράδοσης που συνενώνει τους μείζονες και «κανονικοποιημένους» ομότεχνους του λαμπρού παρελθόντος, είτε αυτοί είναι παραδοσιακοί (Παλαμάς, Σικελιανός, Βάρναλης), είτε διαμεσολαβητές προς τον μοντερνισμό (Καβάφης, Καρυωτάκης), είτε μοντέρνοι/νεωτερικοί (Σεφέρης, Ελύτης, Ρίτσος, Εμπειρίκος, Εγγονόπουλος, Σινόπουλος, Αναγνωστάκης, Σαχτούρης), συντηρούν, σε πείσμα των καιρών, έναν λογοτεχνικό λόγο όπου ακόμη διακυβεύεται η έκφραση της ομορφιάς και της αλήθειας του κόσμου. Σε μια εποχή, μάλιστα, που η πεζογραφία έχει κυριαρχήσει στις προ-

τιμήσεις του αναγνωστικού κοινού, η ανθολογία αυτή θα ευχόμουν να λειτουργήσει ως μια μαρτυρία της διαχρονικής και σταθερής υπεροχής της ελληνικής ποίησης έναντι του πεζογραφικού λόγου. Τουλάχιστον για όσους νογούν.

B. Διάρθρωση της ύλης της ανθολογίας και μερικές οδηγίες για την ανάγνωσή της

Έκανα παραπάνω λόγο για τη διαφορετική πρόταση αυτής της ανθολογίας ως απόρροια της αποδέσμευσής της από τα ταξινομικά σχήματα των γενεών, όσα υιοθέτησαν και αναπαρήγαγαν οι ιστορικογραμματολογικές και γενεαλογικές ανθολογίες. Η διαφορετική πρόταση εντοπίζεται στη διάρθρωση της ύλης της. Η παρούσα ανθολογία, λοιπόν, οργανώθηκε με τέτοιο τρόπο ώστε να δώσει τη δυνατότητα στον αναγνώστη να παρακολουθήσει την εξέλιξη και τις διαφορές τάσεις της ελληνικής ποίησης του 20ού αιώνα μέσα από τη συγχρονική παρουσίαση των ανθολογημένων κειμένων. Με γνώμονα αυτό τον στόχο, τα ποιήματα κατατάχθηκαν κατά το έτος της πρώτης δημοσίευσής τους σε βιβλίο (1900, 1901, 1902 και εξής). Στο εσωτερικό του κάθε έτους κατατάχθηκαν κατά την αλφαβητική σειρά των διαφόρων ποιητών/ποιητριών. Τα κείμενα, πάλι, που προέρχονται από το ίδιο ποιητικό βιβλίο διατάχθηκαν σύμφωνα με τη σειρά τους στο βιβλίο. Ακριβέστερα, η ανθολογία αρχίζει με ένα ποίημα του Μιλτιάδη Μαλακάση δημοσιευμένο το 1899, στο κατώφλι του 20ού αιώνα (δεδομένου ότι ο χρονικός προσδιορισμός της ύλης της ανθολογίας είναι συμβατικός, δεν είχε νόημα να τηρηθεί ως εναρκτικό όριο ακριβώς το 1900 ή το 1901), και ολοκληρώνεται με ποιήματα δημοσιευμένα το 2007 (ο τερματισμός της, πάλι, στο έτος 2000 θα συγκρουόταν με την πεποίθησή μου ότι η δυναμική εξέλιξη της σύγχρονης ποίησής μας συνεχίζεται). Αυτός ο φαινομενικά ουδέτερος τρόπος κατάταξης των ανθολογημένων κειμένων, κατά το ανάπτυγμά τους στον χρόνο, αναδεικνύει τη συνύπαρξη των ποιητών και τη συλλειτουργία των έργων τους στη λογοτεχνική συγκυρία της εκάστοτε χρονικής στιγμής. Αυτή την (ανά χρονική στιγμή) λογοτεχνική συγκυρία ο αναγνώστης της ανθολογίας έχει την ευχέρεια να την παρακολουθήσει από την απόσταση του χρόνου. Για παράδειγμα, στις σελίδες της ανθολογίας όπου παρουσιάζονται τα κείμενα του 1935, έτους που σηματοδεύτηκε από σημαντικές εμφανίσεις του ελληνικού ποιητικού μοντερνισμού, συνυπάρχουν ποιήματα κατά σειρά του Νικηφόρου Βρεττάκου, του Άρη

Δικταίου, του Ανδρέα Εμπειρίκου, του Κ. Π. Καβάφη, του Απόστολου Μελαχρινού, του Ζήση Οικονόμου, του Κωστή Παλαμά, του Γιώργου Σαραντάρη και του Γιώργου Σεφέρη. Ωστόσο, αυτός ο τρόπος κατάταξης δεν αποκλείει, αντιθέτως ευνοεί, και την, κατά τη γνώμη μου ενδιαφέρουσα, επιλογή εκείνου του αναγνώστη που θα διαβάσει τα κείμενα της ανθολογίας από το τέλος της, το 2007, με προσανατολισμό προς το παρελθόν. Ίσως μια τέτοια αντίστροφη ανάγνωση φέρει στο προσκήνιο εναργέστερα ορισμένα από τα στοιχεία της αλλαγής και της εξέλιξης της ελληνικής ποίησης στη διάρκεια του 20ού αιώνα.

Το γιατί απορρίφθηκε η διάταξη της ύλης των κειμένων κατά ποιητή/ ποιήτρια νομίζω ότι έγινε αντιληπτό από τα παραπάνω. Επειδή, δηλαδή, μια τέτοια διάταξη, σύμφωνη λίγο ως πολύ με τα ταξινομικά σχήματα των γενεών, θα παραμόρφωνε την πραγματική εικόνα της εξέλιξης της λογοτεχνικής ιστορίας, καθώς τα σχήματα αυτά συσκοτίζουν ό,τι όλοι σχεδόν (εξαιρουμένων των γραμματολόγων;) γνωρίζουμε από την εμπειρία της λογοτεχνικής ζωής: Οι ποιητές των διαφόρων (βιολογικών) γενεών λιγότερο ή περισσότερο συγχρωτίζονται και συγχρονίζονται, τα ποιήματά τους συνυπάρχουν και οι αναγνώσεις τους συμβαδίζουν μέσα στον ιστορικό χρόνο. Πατί, πάλι, με στόχο τη συγχρονική παρουσίαση των ποιημάτων, επιλέχθηκε ως κριτήριο κατάταξης των ανθολογημένων κειμένων ειδικά το έτος πρώτης δημοσίευσής τους σε βιβλίο; Επειδή η πιο αναγνωρισμένη στιγμή της ιστορίας των ποιημάτων –αναγνωρισμένη τόσο στο επίπεδο της συγχρονικής πρόσληψης όσο και σε εκείνο της διαχρονικής θεώρησής τους– είναι ο χρόνος που δημοσιεύονται σε βιβλίο. Αυτό το γεγονός κυρίως εγγράφει τα ποιήματα μέσα στη ροή του λογοτεχνικού γίνεσθαι και στη συνέχεια σηματοδοτεί τη λειτουργία τους στην ιστορία της λογοτεχνίας. Εξάλλου εναλλακτικοί τρόποι χρονικής κατάταξης (π.χ., σύμφωνα με το έτος γραφής των ποιημάτων ή σύμφωνα με το έτος πρώτης δημοσίευσής τους σε λογοτεχνικό περιοδικό) είναι ουσιαστικά αδύνατο να εφαρμοστούν, καθώς δεν είναι γνωστός ο ακριβής χρόνος γραφής πολλών ποιημάτων, ενώ, επίσης, δεν (προ)δημοσιεύονται όλα στον λογοτεχνικό τύπο. Στον κανόνα της κατάταξης των κειμένων με βάση το έτος της πρώτης δημοσίευσής τους σε βιβλίο μοναδική εξαίρεση αποτέλεσαν τα λεγόμενα «αναγνωρισμένα» ποιήματα του Καβάφη, όπου ως κριτήριο κατάταξης υιοθετήθηκε ο χρόνος πρώτης δημοσίευσης του κάθε ποιήματος, ακριβέστερα το έτος εκτύπωσης σε χωριστό μονόφυλλο, σύμφωνα με το ιδιότυπο σύστημα

με το οποίο ο ποιητής τύπωνε και μοίραζε τα ποιήματά του. Στην περίπτωση του Καβάφη, αν είχε τηρηθεί ο γενικός κανόνας, και συνεπώς τα «αναγνωρισμένα» ποιήματα κατατάσσονταν συγκεντρωμένα στο έτος 1935, στη χρονιά κυκλοφορίας της πρώτης, μεταθανάτιας έκδοσης της καβαφικής ποίησης, θα χανόταν η συγχρονική παρουσίαση (και, συνεπώς, η ανάδειξη της διαφοράς) του καβαφικού έργου και εκείνου των παραδοσιακών ποιητών κατά την περίοδο από τις αρχές του 20ού αιώνα μέχρι τον θάνατο του αλεξανδρινού ποιητή (1933). Αντιθέτως, τα ποιήματα των δύο άλλων κατηγοριών της καβαφικής ποίησης, τα «ανέκδοτα» ή «κρυμμένα» και τα «ατελή», κατατάχθηκαν εδώ, σύμφωνα με τον γενικό κανόνα, στο χρονικό σημείο της πρώτης εκδοτικής τους εμφάνισης (αντιστοίχως 1968 και 1994).

Με δεδομένη, λοιπόν, τη γενική κατάταξη των ποιημάτων με βάση το έτος της πρώτης δημοσίευσής τους σε βιβλίο, δεν υπάρχουν ενδιάμεσες διαιρέσεις ή ταξινομήσεις της ύλης της ανθολογίας. Ωστόσο, για τις τυχόν διαφορετικές, επιλεγμένες ή επιθυμητές από τον αναγνώστη εναλλακτικές αναγνώσεις των ανθολογημένων κειμένων (π.χ., ανάγνωση των ποιημάτων ενός συγκεκριμένου ποιητή/ποιήτριας ή ανάγνωση των κειμένων των ποιητών/ποιητριών που εντάσσονται στην ίδια γενιά) προσανατολίζουν τα δύο παραρτήματα και τα δύο ευρετήρια στο τέλος του βιβλίου (βλ. παρακάτω την ενότητα «Η φιλολογική πλαισίωση της ανθολογίας: Κατάλογος, παραρτήματα, ευρετήρια, δίσκος ακτίνας»).

Όπου, στη ροή των κειμένων της ανθολογίας, πρωτοεμφανίζεται το όνομα κάποιου ποιητή/ποιήτριας υπάρχει, στη στήλη δίπλα από το ποίημά του, μια μικρού σχήματος φωτογραφία του. Κάτω από αυτήν τη φωτογραφία γράφεται ο χρόνος γέννησης και, στην περίπτωση των νεκρών ποιητών/ποιητριών, εκείνος του θανάτου. Στις περιπτώσεις των ζώντων ποιητών/ποιητριών οι φωτογραφίες επιλέχθηκαν από τους ίδιους. Αυτές οι μικρές φωτογραφίες, απαραίτητα ίσως στοιχεία σύνδεσης του έργου με την υλική πραγματικότητα του βιογραφικού υποκειμένου του, αποτελούν και το μοναδικό εικονογραφικό υλικό της ανθολογίας.

Το κάθε ανθολογημένο κείμενο πλαισιώνεται από τις ελάχιστες δυνατές και παρουσιασμένες με οικονομικό τρόπο, ωστόσο χρήσιμες ή και απαραίτητες πληροφορίες για όποιον ενδιαφέρεται αφενός να ελέγξει τις πηγές του ανθολόγου-επιμελητή, αφετέρου να παρακολουθήσει ακριβέστερα την ένταξη των κειμένων μέσα στον χρόνο. Συγκεκριμένα, στη στήλη που υπάρχει στα δεξιά ή στα αριστερά κάθε

ποιήματος (αναλόγως αν το ποίημα διατάσσεται σε δεξιά ή αριστερή σελίδα του βιβλίου) γράφεται κατ' αρχάς ο τίτλος του έργου όπου πρωτοδημοσιεύτηκε το ποίημα και ο χρόνος έκδοσής του (π.χ., «*Ελεγεία και σάτιρες*, 1927»). Ακολουθεί από κάτω η βιβλιογραφική αναφορά του βιβλίου (όνομα ποιητή/ ποιήτριας και χρόνος έκδοσης) απ' όπου αντλήθηκε το ποίημα και η παραπομπή στη σελίδα του βιβλίου-πηγής (π.χ., «*Καρυωτάκης*, 1992, σ. 25»). Οι βιβλιογραφικές αυτές αναφορές αναλύονται στις «Πηγές». Εννοείται ότι το έργο όπου πρωτοδημοσιεύτηκε το ποίημα και το βιβλίο-πηγή απ' όπου το ποίημα προέρχεται άλλοτε ταυτίζονται και άλλοτε όχι, καθώς σε πολλές περιπτώσεις, ιδίως σε εκείνες των παλαιότερων ποιητών, τα ανθολογημένα κείμενα προέρχονται όχι από την πρώτη έκδοσή τους, αλλά από μεταγενέστερες. Τέλος, στη στήλη δίπλα στο ποίημα γράφονται δύο χρονικές ενδείξεις, αν αυτές είναι γνωστές: Η πρώτη δηλώνει τον χρόνο της γραφής του (π.χ., «γρ.: 1917»): η δεύτερη τον χρόνο της πρώτης δημοσίευσής του στον (λογοτεχνικό ιδίως) τύπο (π.χ. «*α' δημ.*: 1919»). Στη συντριπτική πλειονότητά τους οι δύο αυτές χρονικές ενδείξεις αντλήθηκαν από τα βιβλία-πηγές και δεν ελέγχθηκαν ως προς την αξιοπιστία τους, δεν έγινε, δηλαδή, αυτοψία στον λογοτεχνικό τύπο για να επαληθευθούν τα στοιχεία των πρώτων δημοσιεύσεων. Τα περισσότερα, πάντως, από τα χρησιμοποιηθέντα βιβλία-πηγές, ιδίως για τους παλαιότερους ποιητές, είναι φιλολογικά επιμελημένες εκδόσεις των περιλαμβανόμενων ποιητικών κειμένων, συνεπώς χορηγούν κατά τεκμήριο ελεγμένες πληροφορίες. Διευκρινίζω, ειδικότερα, ότι έκρινα χρήσιμο να παραθέσω τις ενδείξεις του χρόνου γραφής και του χρόνου της πρώτης δημοσίευσης των κειμένων επειδή είναι πολλές οι περιπτώσεις των ποιημάτων που περιελήφθησαν σε βιβλία πολλά χρόνια, ενίοτε δεκαετίες, ύστερα από τον χρόνο γραφής τους (αυτό συνέβη, π.χ., με τα «*ανέκδοτα*» ή «*κρυμμένα*» ποιήματα του Καβάφη) και τον χρόνο της πρώτης δημοσίευσής τους στον τύπο (αυτό συνέβη, π.χ., με τα ποιήματα του Μήτσου Παπανικολάου και ορισμένα ποιήματα του Ρώμου Φιλύρα). Για να εντοπίσω όχι μόνο τους χρόνους γραφής και δημοσίευσης μερικών κειμένων στον λογοτεχνικό τύπο, αλλά ακόμα και το έτος της πρώτης έκδοσής τους σε βιβλίο, όταν οι πληροφορίες αυτές δεν υπήρχαν στα βιβλία-πηγές, χρειάστηκε να τις αναζητήσω σε άλλα μελετήματα ή βοηθήματα (π.χ., βιβλιογραφίες ή χρονολόγια). Τέτοια ήταν, π.χ., η περίπτωση των χρονικών ενδείξεων που αφορούν στα ποιήματα του Σικελιανού.

Ο αναγνώστης μπορεί να έχει μια πλήρη εικόνα των βιβλίων απ'

όπου ανθολόγησα τα διάφορα ποιήματα αν ανατρέξει στο ευρετήριο των «Πηγών» (βλ. περιγραφή αυτού του ευρετηρίου παρακάτω, στην ενότητα «Η φιλολογική πλαισίωση της ανθολογίας: Κατάλογος, παραρτήματα, ευρετήρια, δίσκος ακτίνας»). Ίσως, όμως, δεν είναι περιττό να δώσω εδώ κάποιες γενικές διευκρινίσεις για τον τρόπο που εργάστηκα. Τα ποιήματα των παλαιότερων ποιητών του 20ού αιώνα (παραδοσιακοί ποιητές, γενιά του 1930 και πρώτη μεταπολεμική γενιά) ανθολογήθηκαν από τις συγκεντρωτικές εκδόσεις του έργου τους, είτε πρόκειται για λιγότερο ή περισσότερο αξιόπιστες φιλολογικά επιμελημένες εκδόσεις, είτε για εκδόσεις οφειλόμενες σε πρωτοβουλία των ίδιων των συγγραφέων. Υπήρξαν λιγότερες εξαιρέσεις· π.χ., τα ποιήματα του Αναστάσιου Δρίβα και του Δ. Ι. Αντωνίου, ποιητών της γενιάς του 1930, αντλήθηκαν από τις πρώτες εκδόσεις τους, καθώς δεν έχουν γίνει συγκεντρωτικές εκδόσεις του έργου τους. Αντιθέτως, για τους νεότερους ποιητές (δεύτερη μεταπολεμική γενιά και μεταπολιτευτικές γενιές) η ανθολόγηση έγινε είτε από τις συγκεντρωτικές εκδόσεις, στις περιπτώσεις που αυτές πραγματοποιήθηκαν από τους ίδιους, είτε από τις πρώτες εκδόσεις των διαφόρων ποιητικών συλλογών τους. Όποτε η ανθολόγηση έγινε από συγκεντρωτική έκδοση, μεταφέρεται εδώ η μορφή των ανθολογημένων ποιημάτων σύμφωνα με την οψιμότερη βούληση του συγγραφέα τους, επειδή, όπως είναι γνωστό, αρκετοί ποιητές επεξεργάζονται και τροποποιούν, λιγότερο ή περισσότερο, τη μορφή των ποιημάτων τους στις συγκεντρωτικές εκδόσεις του έργου τους.²⁵ Αν ο φιλέρευνος ή απαιτητικός αναγνώστης ανατρέξει στην πρώτη έκδοση αρκετών ανθολογημένων κειμένων, σύμφωνα με το έτος της οποίας αυτά κατατάχθηκαν στην παρούσα ανθολογία, πιθανόν να διαπιστώσει ότι τα ίδια ποιήματα υπάρχουν εκεί σε λιγότερο ή περισσότερο διαφορετική μορφή. Διευκρινίζω, με άλλα λόγια, ότι δεν με απασχόλησε το ζήτημα της εκδοτικής ιστορίας ή των κατά καιρούς διαφορετικών μορφών του κάθε ανθολογημένου κειμένου. Το ειδικό αυτό ζήτημα ίσως απασχολήσει εκείνους τους αναγνώστες που θα θελήσουν να διαβάσουν διεξοδικά και με μεγα-

25. Στην περίπτωση του Λουκά Κούσουλα, όπου ανθολόγησα τα κείμενα από τη συγκεντρωτική έκδοση των ποιημάτων του (*Σχηματοποίηση*, 1984), αυτά κατατάχθηκαν όλα στο έτος της συγκεντρωτικής έκδοσης (1984) και όχι στα έτη των πρώτων εκδόσεων των συλλογών επειδή η συγκεκριμένη συγκεντρωτική έκδοση βασίζεται στη συστηματική αναδιάταξη και επεξεργασία των ποιημάτων που είχαν περιληφθεί στις παλαιότερες συλλογές του ποιητή.

λύτερη προσοχή και αφοσίωση κάποιον ή κάποιους από τους ανθολογημένους ποιητές / ποιήτριες. Αθέτηση του κανόνα σύμφωνα με τον οποίο τα ποιήματα αντλήθηκαν από τις συγκεντρωτικές εκδόσεις του έργου ή τις πρώτες εκδόσεις των διαφόρων συλλογών υπήρξε μόνο σε δύο περιπτώσεις. Συγκεκριμένα, ανθολόγησα τα ποιήματα του Γιάννη Ρίτσου από την πολύ καλή και εξάλλου αρκετά πλούσια ως προς τον ποσοτικό της όγκο ανθολογία της Χρύσας Προκοπάκη (2000)· επίσης, άντλησα τα ποιήματα του Διονύση Καρατζά από το βιβλίο-επιλογή *Ποιήματα (1972-1997)*, όπου τα ανθολόγησε ο ποιητής Γιώργος Μαρκόπουλος (1999).

Στη μεγάλη πλειονότητά τους τα ανθολογημένα κείμενα είναι αυτοτελή και επομένως ακέραια ποιήματα. Ωστόσο, υπάρχουν και ανθολογημένα μέρη συνθετικών ποιημάτων ή αποσπάσματα ποιημάτων με μεγάλη έκταση, που δεν ήταν δυνατό να περιληφθούν στην ανθολογία ολόκληρα. Προσπάθησα τα ανθολογημένα μέρη ή αποσπάσματα ποιημάτων να περιέχουν τέτοια στοιχεία ώστε αφενός να προσφέρουν μια αντιπροσωπευτική εικόνα του όλου απ' όπου αποσπάστηκαν, αφετέρου να μπορούν να αναγνωστούν εδώ, αποκομμένα, χωρίς ιδιαίτερες δυσκολίες. Στην επίτευξη αυτού του τελευταίου στόχου συνέβαλε, νομίζω, ο πολυθεματικός και εγγενώς αποσπασματικός χαρακτήρας των μοντέρνων / νεωτερικών συνθετικών ποιημάτων.

Δίνω στη συνέχεια ορισμένες βασικές πληροφορίες για τη μορφή με την οποία τα ανθολογημένα κείμενα δημοσιεύονται στο ανά χείρας βιβλίο. Όλα τα κείμενα γράφτηκαν γενικώς στη μορφή με την οποία απαντούν στα βιβλία-πηγές και στο μονοτονικό σύστημα (με μόνη εξαίρεση τα χωρία αρχαιοελληνικών κειμένων). Κρίθηκε, ωστόσο, χρήσιμο να γίνει περιορισμένης έκτασης εκσυγχρονισμός και ενοποίηση της ορθογραφίας, η αναλυτική έκθεση των οποίων, νομίζω, δεν ενδιαφέρει τον αναγνώστη μιας χρηστικής ανθολογίας. Εκσυγχρονισμός και ενοποίηση της ορθογραφίας δεν έγινε στα ποιήματα του Καβάφη και του Εμπειρικού. Στα ποιήματα σε ελεύθερο στίχο τηρήθηκε κατά το δυνατόν πιστά η μορφολογική εικόνα της διάταξης των στίχων και των στροφικών ενοτήτων. Σε ορισμένες περιπτώσεις ο στόχος αυτός δεν ήταν εύκολος λόγω της ασάφειας που εμφανίζουν τα όρια των στίχων ορισμένων ελευθερόστιχων ποιημάτων στα βιβλία-πηγές. Από τα ανθολογημένα κείμενα αφαιρέθηκαν κατά κανόνα οι αφιερώσεις, επειδή τις θεώρησα εξαρτημένες από συγκυρίες της δημοσίευσής τους στο βιβλίο-πηγή. Εξάλλου, οι αφιερώσεις έχουν λειτουργικότητα για τον αναγνώστη που διαβάξει το συνολικό έργο

κάποιου ποιητή/ποιήτριας. Οι αφιερώσεις παρέμειναν σε πολύ λίγες περιπτώσεις, όπου τις έκρινα οργανικό στοιχείο της ανάγνωσης των κειμένων. Παρέμειναν, παντού, οι επιγραφές (γνωστότερες ως μότο), επειδή, αν και περικειμενικό στοιχείο, αποτελούν, στις περισσότερες περιπτώσεις, λειτουργικό συντελεστή της κατανόησης του ποιητικού κειμένου. Τα ανθολογημένα κείμενα διατήρησαν τη στιχαριθμησή τους μόνο στις περιπτώσεις που αποτελούν μέρη συνθετικών ή αποσπάσματα εκτενών ποιημάτων και ήταν στιχαριθμημένα στα βιβλία-πηγές, επειδή είναι χρήσιμο για τον αναγνώστη να αντιληφθεί σε ποιο περίπου τμήμα του ποιητικού έργου αντιστοιχεί το εδώ ανθολογημένο μέρος ή απόσπασμα. Όταν τα ανθολογημένα κείμενα συνοδεύονται στο βιβλίο-πηγή από τοποχρονικές ενδείξεις της γραφής τους, αυτές επίσης διατηρήθηκαν εδώ.

Με δεδομένες τη σχετικά μικρή χρονική απόσταση από τα περισσότερα ανθολογημένα κείμενα και συνεπώς τις περιορισμένες δυσκολίες πρωτοβάθμιας κατανόησής τους, επέλεξα να μην προσθέσω στα κείμενα σημειώσεις με ερμηνείες λέξεων ή με πραγματολογικές πληροφορίες. Στο τέλος των τόμων της ανθολογίας του Λίνου Πολίτη υπάρχουν «Σημειώσεις» με τις οποίες δίνονται βασικές πληροφορίες για τον συγγραφέα, τον τόπο και τον χρόνο γραφής ή και δημοσίευσης του έργου, την έκδοση ή τις βασικές εκδόσεις του, την υπόθεση του έργου (για τα εκτενή αφηγηματικά κείμενα) και, τέλος, επιμέρους πληροφορίες και διευκρινίσεις πραγματολογικού και ερμηνευτικού χαρακτήρα για τα ανθολογημένα αποσπάσματα ή ποιήματα. Αλλά στο μεγαλύτερο μέρος της η ανθολογία του Πολίτη αφορά σε παλαιότερα ποιητικά κείμενα στα οποία οι δυσκολίες πρωτοβάθμιας κατανόησης είναι πολύ περισσότερες απ' ό,τι στα ποιήματα του 20ού αιώνα. Στις περιπτώσεις των ανθολογημένων ποιημάτων λιγοστών ποιητών, όπως του Καβάφη και του Σεφέρη, θα είχε ίσως νόημα να μεταφερθούν εδώ οι ερμηνείες λέξεων και οι πραγματολογικές πληροφορίες του Γ. Π. Σαββίδη, του φιλόλογου που επιμελήθηκε τις εκδόσεις του ποιητικού έργου του Καβάφη και του Σεφέρη. Εντέλει, όμως, σκέφτηκα ότι ο αναγνώστης που θα παρακινήθει από την παρούσα ανθολογία να διαβάσει με περισσότερη προσοχή σημαντικούς ποιητές, όπως ο Καβάφης και ο Σεφέρης, θα αναζητήσει και θα βρει τις «σημειώσεις» που συνοδεύουν τα ποιήματά τους στα σχετικά βιβλία-πηγές.

Γ. Η φιλολογική πλαισίωση της ανθολογίας: Κατάλογος, παραρτήματα, ευρετήρια, δίσκος ακτίνας

Μετά τα ποιήματα, το κυρίως σώμα του βιβλίου, επιτάσσονται ένας κατάλογος ποιημάτων, δύο παραρτήματα και δύο ευρετήρια.

Στον «Χρονολογικό κατάλογο ποιημάτων» ο αναγνώστης μπορεί να δει καταγεγραμμένα όλα τα ποιήματα της ανθολογίας κατά τη σειρά τους στο βιβλίο ή κατά το ανάπτυγμά τους μέσα στον χρόνο. Έτσι, διαθέτει μια συνολική και εποπτική εικόνα των κειμένων της ανθολογίας.

Στόχος των δύο παραρτημάτων είναι η αποσαφήνιση της σχέσης της παρούσας ανθολογίας με τις προηγούμενες, ιστορικογραμματολογικές και γενεαλογικές, ανθολογίες. Συγκεκριμένα, στο πρώτο παράρτημα, «Οι ανθολογημένοι ποιητές/ ποιήτριες ανά ποιητικές γενιές», οι ποιητές/ ποιήτριες που κείμενά τους ανθολογούνται εδώ κατατάσσονται στις ποιητικές γενιές όπου τους ενέταξαν οι γραμματολόγοι και οι προηγούμενες ανθολογίες. Οι γενιές χωρίζονται σε δύο ομάδες, σε εκείνες της παραδοσιακής και σε εκείνες της μοντέρνας/ νεωτερικής ποίησης. Εννοείται ότι η κατάταξη, ιδίως στις περιπτώσεις κάποιων ποιητών/ ποιητριών, ενέχει αναπόφευκτες σχηματοποιήσεις. Για παράδειγμα, οι Επτανήσιοι Λορέντζος Μαβίλης και Στέφανος Μαρτζώκης, επίγονοι της επανησιακής ποιητικής παράδοσης του 19ου αιώνα, εντάσσονται καταχρηστικά στη γενιά του 1880, καθώς έχουν μικρή σχέση με τον κορμό των «Ελλαδιτών» ποιητών αυτής της γενιάς. Επίσης, ο Τ. Κ. Παπατσώνης εντασσόταν παλαιότερα στη γενιά του 1920 (εκεί, π.χ., τον κατέταξε ο Λίνος Πολίτης στην ανθολογία του), ενώ σήμερα μας φαίνεται πολύ περισσότερο δόκιμη η ένταξή του στη γενιά του 1930. Ένα τελευταίο παράδειγμα: Η γενεαλογική ταξινόμηση ποιητών γεννημένων το 1940, όπως ο Ανδρέας Αγγελάκης και ο Κυριάκος Χαραλαμπίδης, που εδώ περιλαμβάνονται στη δεύτερη μεταπολεμική γενιά, παλαιότερα εκκρεμούσε, καθώς άλλοι τους είχαν τοποθετήσει στη δεύτερη μεταπολεμική γενιά, και άλλοι στη γενιά του 1970. Στο παράρτημα αυτό ο Καβάφης παραμένει ανέντακτος (και μοναδικός).

Δεδομένου ότι στο πρώτο παράρτημα καταγράφεται ο αριθμός των ποιητών/ ποιητριών ανά γενιά, θέλω να διευκολύνω όσους κρίνουν ότι οι αριθμοί υποδηλώνουν επιλογές και προτιμήσεις δίνοντας μερικά επιπρόσθετα στοιχεία. Στο σύνολο, λοιπόν, των 177 συνολικά ποιητών/ ποιητριών της ανθολογίας οι παραδοσιακοί ποιητές/ ποιήτριες είναι 25 (με μόνο μία, για την ακρίβεια, γυναίκα ανάμεσά τους,